

ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน

กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

STRATEGY TO SOLVE THE POVERTY PROBLEM AT THE LEVEL OF HOUSEHOLD BY
THEMSELVES: A CASE STUDY IN THE HOUSEHOLDS WHOSE INCOME BEING BELOW
THE BASIC NEEDS CRITERIA, KHOK SI SUPHAN DISTRICT, SAKON NAKHON PROVINCE

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนมพร จินดาสมุทร**

อาจารย์ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง***

6

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน 2) สร้างยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร จำนวน 30 ครัวเรือน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง “เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ และการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดำเนินการศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุความยากจนในระดับครัวเรือน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ร่วมกับผลการวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือนยากจน เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน

ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาของความยากจนระดับครัวเรือน เรียงลำดับตามความสำคัญ คือ ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ ครัวเรือนมีรายได้น้อย รายได้ไม่แน่นอน รายจ่ายมากกว่ารายได้ สมาชิกในครัวเรือนมีปัญหาสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุ พักการป่วยเรื้อรัง ไม่มีเงินออม สมาชิกในครัวเรือน ตัด มีหนี้สิน สมาชิกในครัวเรือน ขาดทักษะ ความรู้ในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินหรือเช่าที่ดินทำกิน มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก ครัวเรือนมีอาชีพไม่แน่นอน รับจ้างรายวัน และครัวเรือนไม่มีสมาชิกที่สามารถประกอบอาชีพได้ ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย กลยุทธ์ มาตรการ 6 แผนงาน 14 โครงการ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to investigate the poverty problem state at the household level, and 2) to create a strategy to solve the poverty problem at the level of household by themselves by having 30 households whose income was below the basic needs criteria, Khok Si Suphan district, Sakon Nakhon province as a case study, selected by purposive sampling. Data analysis was done using statistics of percentage and content analysis. The problem state and causes of poverty at the household level was investigated and the data obtained were analyzed in conjunction with the results of the poor household potential analysis in order to create a strategy to solve the poverty problem at the level of household by themselves.

The results revealed that the poverty problem state at the level of household by ranks of importance were as follows: no fund for making a living, receiving low income in the household, undependable income, more expenses than income, having a health problem among the household members, chronic sickness among the disabled elderly persons, having no savings money, household members having debt, household members lacking skill and knowledge of making a living, the household having no land to farm or leasing it from others, having a lot of members in the household, the household having undependable occupation and being daily employed, and household members being not able to make a living. The strategy to solve the poverty problem at the level of household by themselves, Khok Si Suphan district, Sakon Nakhon province consists of vision, mission, strategy issues, objectives, indicators, targets, stratagems, measures, 6 plans and 14 projects.

ภูมิหลัง

ความยากจนเป็นปัญหาที่ประเทศไทยเผชิญมาเป็นเวลานาน และเป็นปัญหาระดับชาติ ภาวะความอดอยากและความขาดแคลนส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตตกต่ำ ปัจจุบันปัญหาความยากจนมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่ามีปัจจัยใดที่เป็นสาเหตุของความยากจนที่แท้จริง รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้ยอมรับและให้ความสำคัญตลอดจนมีนโยบายหรือมาตรการแก้ไขปรับปรุงหรือลดความยากจนมาอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2548) ความยากจนในความหมายตามยุทธศาสตร์ มิได้จำกัดเฉพาะความขัดสนทางเศรษฐกิจ หรือด้านรายได้สำหรับการยังชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการขาดโอกาสในการเข้าถึงการบริการด้านต่าง ๆ ของรัฐ และแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคความยากจน และการกระจายรายได้มุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนจน โดยการส่งเสริมองค์ความรู้ให้กับคนจนควบคู่กับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคนจน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหาและเลือกตัดสินใจได้อย่างถูกต้องมีเหตุผล เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเชื่อมโยงกับองค์กรที่เข้มแข็งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการเปิดเวทีประชาคมท้องถิ่น เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 ได้บัญญัติหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการ

ความเลื่อมเย่งเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ“เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงยึดหลักการในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตลอดเวลากทศวรรษที่ผ่านมา สรุปได้ดังนี้ ประการแรก : การพัฒนาต้องเอา “คน” เป็นตัวตั้ง และยึดหลัก “ผลประโยชน์ของประชาชน” และ “การมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน” โดยในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ ทรงให้ยึดหลักประชาชนทุกคนต้องได้รับประโยชน์จากโครงการและคนส่วนใหญ่ต้องเสียสละดูแลช่วยเหลือคนส่วนน้อย ยึดหลักค้ำค้ำมากกว่าค้ำค้ำทุนหรือ “ขาดทุนคือกำไร” คือการให้และการเสียสละอันมีผลเป็นกำไรคือ “ความอยู่ดีมีสุข” ของประชาชน และต้องให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่ขั้นต้นตอน “การทำประชาพิจารณ์” ก่อนเริ่มโครงการเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนตัดสินใจเลือกหาทางออกของตนเอง แล้วจึงให้ผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการร่วมกันต่อไป ประการที่สอง : ยึดหลัก “ภูมิสังคม” ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่น โดยการพัฒนาตามแนวพระราชดำริจะต้องมีกระบวนการศึกษาและวางแผนที่สอดคล้องกับภูมิ หรือลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ คือสภาพธรรมชาติแวดล้อมรอบ ๆ ตัวคน และต้องอยู่บนพื้นฐานเดิมของสังคม หรือภูมิประเทศทางสังคมวิทยา ที่คำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของ “คน” ในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อและศาสนา ประเพณี เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ ทรงให้ความสำคัญต่อการใช้หลักวิชาการในการ “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” และ “พัฒนาคน” โดยสร้างความรู้ความเข้าใจของคนในพื้นที่ต่อหลักการและประโยชน์ของการพัฒนา รวมทั้งข้าราชการก็ยึดหลัก “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” คือ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในสภาพภูมิสังคมของคนในพื้นที่นั้น ๆ ว่ามีปัญหาเช่นไรและมีความต้องการอะไร ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การวางแผนและการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสามารถแก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่มากที่สุด และประการที่สาม : การพัฒนาต้องเริ่มต้นจาก “การพึ่งตนเอง” ให้ได้ก่อน โดยรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และ “ทำตามลำดับขั้น” ต้องสร้างพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชาชนและครอบครัวให้พอมี พอใช้ก่อน โดยใช้วิธีการที่ประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งและเป็นอิสระแล้วจึงค่อยพัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือพึ่งพากันและร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว จึงพัฒนาเครือข่ายเชื่อมสู่สังคมภายนอกเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป ดังที่พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ทรงใช้คำว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2548)

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาบนหลักแนวคิดการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ของคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนชาวไทยไม่ให้ประมาทตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ใช้ความรู้ คุณธรรมและความเพียรในการปฏิบัติและการดำรงชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจเป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระองค์ท่านได้ทรงยึดเป็นแนวทางการพัฒนาตามพระราชดำริเสมอมา และทรงให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติแม้เพียงครั้งเดียวหรือเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำก็พอ

สำหรับกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นควรเป็นไปตามลำดับขั้นตอนเริ่มจาก “การพึ่งตนเอง” ในระดับครอบครัวในเรื่องปัจจัยสี่แล้วจึงพัฒนาตนเองให้ “สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง” ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และลดค่านิยมให้พอมีพอกินพอใช้ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แก้ไขปัญหาตามเหตุและปัจจัยด้วยความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ก่อนคิดพึ่งผู้อื่น เมื่อมีความเข้มแข็งและเป็นอิสระแล้ว จึงพัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน ในขั้นพึ่งพาซึ่งกันและกัน นำไปสู่การรวมกลุ่มกันในระดับชุมชนและท้องถิ่น และทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยมี “การจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” ให้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้รับอำนาจและสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร สามารถตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ และจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนในชุมชน และมีธรรมาภิบาลในการจัดการองค์กรชุมชนท้องถิ่นจนสามารถ “พึ่งพาตนเอง” ในระดับชุมชนท้องถิ่นแล้วจึงพัฒนา “เครือข่าย” สู่นอกกับชุมชนอื่นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

นโยบายการบริหารราชการกระทรวงมหาดไทย ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชาติ เพื่อสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย (ศจพ.มท.) จึงกำหนดกรอบนโยบายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้โครงสร้างของ “ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย (ศจพ.มท.)” โดยน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “หลักการบริหารจัดการเชิงพื้นที่” มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน และให้บูรณาการทำงานกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วน ร่วมกับชุมชน ในการตรวจสอบครัวเรือนยากจน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน บูรณาการกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาคความยากจน กระทรวงมหาดไทย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551, หน้า 1-3) ได้กำหนดกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจน ใน 2 ระดับ คือระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ในระดับครัวเรือน ให้ความสำคัญกับ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสเพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร มีรายได้เพิ่มขึ้น มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีการออม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีรับ-จ่าย และแผนชีวิตครัวเรือน ส่วนในระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระบวนการแผนชุมชน และการจัดการความรู้ เพื่อมุ่งไปสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับ คือ พออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี มั่งมีศรีสุข

การแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาคที่สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่มโดยมีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี ดังนั้นครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้ เน้นการดำเนินการ โดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1) การปรับทัศนคติ 2) เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3) เรียนรู้แหล่งทุนและการออม 4) เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน มุ่งแก้ปัญหาให้แก่ครัวเรือนที่ยากจน เพื่อให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร รวมทั้งแก้ไขปัญหาคอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความยากจน สำหรับกลุ่มที่ควรสงเคราะห์ (คนพิการ / ผู้สูงอายุ ฯลฯ) เน้นการการจัดสวัสดิการ โดยส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนเงินสงเคราะห์ จัดสวัสดิการชุมชน หรือฝึกอาชีพผู้ด้อยโอกาส

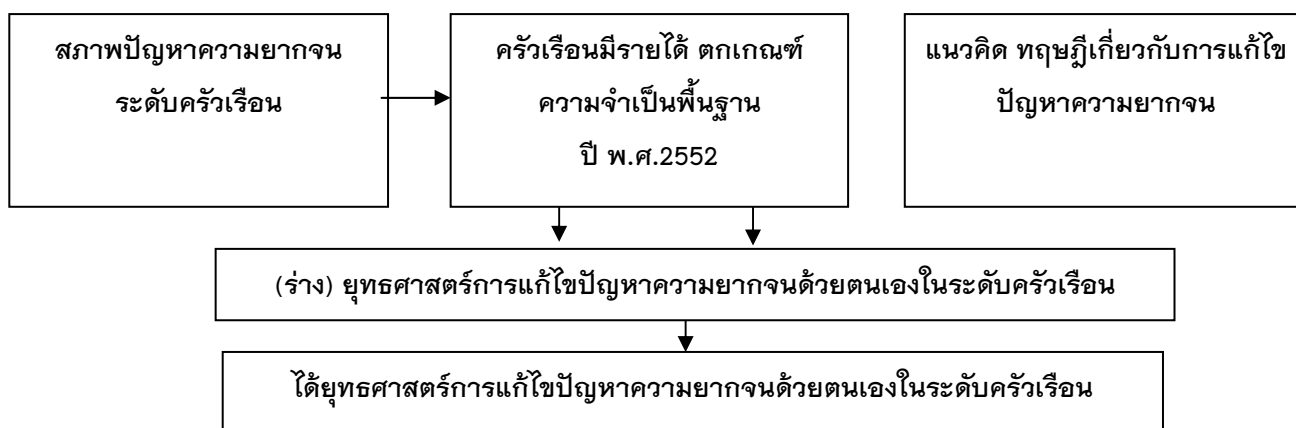
จากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2552 (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร, 2552, หน้า 86-87) พบว่า อำเภอโคกศรีสุพรรณ ยังมีครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 23,000 บาท/คน/ปี จำนวน 30 ครัวเรือน ซึ่งถือเป็นครัวเรือนที่

ยังมีความยากจน และเป็นครัวเรือนเป้าหมายที่ต้องได้รับการแก้ไขปัญหาคือความยากจนให้หมดสิ้นไป ซึ่งจังหวัดสกลนคร มีนโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหาคือความยากจนที่ถูกกำหนดไว้ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยการบูรณาการของหน่วยงานทุกภาคส่วน ซึ่งไม่สามารถทำให้การแก้ไขปัญหาคือความยากจนระดับครัวเรือนสำเร็จลงได้อย่างยั่งยืนได้ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาคือความยากจนระดับครัวเรือนมีความยั่งยืน ผู้ทำการวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบริบทของครัวเรือนยากจน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร กำหนดยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคือความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน เพื่อเป็นการลดปัญหาความเดือดร้อน และพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความยากจนระดับครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคือความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2552 (มีรายได้ ต่ำกว่า 23,000 บาท/คน/ปี) อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร จำนวน 30 คน (30 ครัวเรือน)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. แบบสอบถาม กล้องบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง
2. การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop)

วิธีรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

1. จัดประชุมเพื่อชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ และความสำคัญของงานวิจัย จัดบันทึกประเด็นข้อมูลต่าง ๆ และสอบถามข้อมูลของครัวเรือนนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์

2. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) การระดมความคิดเห็น (Brain Storming) สาเหตุปัญหาความยากจนระดับครัวเรือนและแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติในการวิเคราะห์ คือ ค่าสถิติร้อยละ (Percentage)

3. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) เพื่อระดมความคิดเห็น (Brain Storming) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพแบบ SWOT Analysis รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พบว่า 1) ที่ตำบลแมตนาทม มีจำนวนครัวเรือนยากจนมากที่สุด รองลงมาคือ ตำบลเหล่าโพนค้อ สำหรับช่วงรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนยากจน พบว่า ครัวเรือนยากจนในตำบลแมตนาทม มีช่วงรายได้เฉลี่ยสูงกว่าตำบลอื่น 2) ลักษณะของครัวเรือนยากจนมีอาชีพหลักทำนา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2-5 คนต่อครัวเรือน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือจบการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่ในวัยพึ่งพามาก ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่อยู่ระหว่างกำลังศึกษา ผู้สูงอายุ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ คนพิการ (ไม่สามารถประกอบอาชีพได้) ป่วยเรื้อรัง และเด็กเล็กก่อนวัยเรียน มีสมาชิกในครัวเรือนที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้มากกว่าสมาชิกที่ประกอบอาชีพได้ ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่ทำกิน หรือไม่มีพื้นที่ทำกินแต่ต้องเช่าพื้นที่กิน บางครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยทรุดโทรม สมาชิกในครัวเรือน สูบบุหรี่ ดื่มสุรา และ 3) แหล่งที่มารายได้ของครัวเรือน ส่วนใหญ่มาจากอาชีพหลักของครัวเรือน เช่น ทำนา รับจ้างทั่วไปและมีรายได้มาจากการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยคนพิการ ป่วยเรื้อรัง และมีรายได้มาจากบุตรหลาน ส่งมาให้ ครัวเรือนมีรายได้รวมของครัวเรือน ส่วนใหญ่ จำนวน 50,001 ถึง 150,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ครัวเรือนมีรายจ่ายรวมของครัวเรือนส่วนใหญ่ มีรายจ่ายรวมของครัวเรือน 90,001 ถึง 120,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ครัวเรือนส่วนใหญ่มีหนี้สิน แหล่งหนี้สินส่วนใหญ่กับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง รองลงมา หนี้สินกับญาติพี่น้อง และหนี้สินกับ ธ.ก.ส. ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการออมเงิน และส่วนใหญ่ สมาชิกในครัวเรือนไม่มีทักษะการประกอบอาชีพเฉพาะด้าน สำหรับครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนมีทักษะการประกอบอาชีพเฉพาะด้าน ส่วนใหญ่มีทักษะด้านช่างไม้ รองลงมา มีทักษะด้านช่างปูน ด้านเจ้าน้ำบาดาล ด้านจักสาน (ตะกร้า กระบุง สุ่มไก่ กระติบข้าว) และด้านถักทองานฝีมือ

2. การศึกษาสาเหตุปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือน พบว่า ปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือนเรียงตามลำดับความสำคัญ คือ ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ มีรายได้น้อย รายได้ไม่แน่นอน รายจ่ายมากกว่ารายได้ และสมาชิกในครัวเรือนมีปัญหาสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุ พิการ ป่วยเรื้อรัง ไม่มีเงินออม สมาชิกในครัวเรือนมีหนี้สิน สมาชิกในครัวเรือนขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกิน หรือเช่าที่ดิน ทำกิน มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก ครัวเรือนมีอาชีพไม่แน่นอน รับจ้างรายวัน และครัวเรือนไม่มีสมาชิกที่สามารถประกอบอาชีพได้ ตามลำดับ

3. การสร้างยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาประกอบด้วย

วิสัยทัศน์ : ปัญหาความยากจนหมดสิ้น ต้องพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

พันธกิจ : สร้างเสริมขีดความสามารถกระบวนการพึ่งตนเอง ควบคุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นยุทธศาสตร์ : การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนที่สมดุลและยั่งยืน

เป้าประสงค์ 1) ครัวเรือนยากจนเป้าหมายได้รับการปรับเจตคติในการดำเนินชีวิต 2) แผนการแก้ไขปัญห

ความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน 3) การใช้ประโยชน์แผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของครัวเรือน

ตัวชี้วัด 1) ครัวเรือนยากจนได้รับการปรับเจตคติ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 2) ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนไม่น้อยกว่าปีละ 2 แผนงาน 3) แผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนได้รับการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติไม่น้อยกว่าปีละ 3 โครงการ
เป้าหมาย 1) ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีเจตคติที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน 2) ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีส่วนร่วมวางแผนและปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน 3) ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีรายได้พ้นเกณฑ์ความยากจนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

กลยุทธ์ 1) สร้างกระบวนการเรียนรู้ และเพิ่มพูนทักษะในการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบพึ่งตนเอง 2) การบริหารจัดการครัวเรือน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 3) เพิ่มขีดความสามารถการใช้ประโยชน์จากแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน

มาตรการ 1) สร้างเสริมความตระหนักรู้ในการแก้ไขปัญหาคแบบพึ่งตนเอง 2) ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 3) ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนเป็นระยะ

แผนงานที่ 1 การปรับเจตคติในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข จำนวน 2 โครงการ คือ 1) ฝึกอบรม “คิดเปลี่ยนชีวิตเปลี่ยน” และ 2) การเรียนรู้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

แผนงานที่ 2 การลดรายจ่าย จำนวน 5 โครงการ คือ 1) ฝึกอบรมบัญชีครัวเรือน 2) การเรียนรู้ลดรายจ่ายในครัวเรือน 3) ส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต 4) ลด ละ เลิกอบายมุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และ 5) เสริมสร้างสุขภาพอนามัย

แผนงานที่ 3 การเพิ่มรายได้ จำนวน 2 โครงการ คือ 1) การพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญอาชีพ และ 2) หอมวันละนิดเพื่อชีวิตที่ดีของครอบครัว

แผนงานที่ 4 การเสริมสร้างความรู้และการเรียนรู้ จำนวน 2 โครงการ คือ 1) การพัฒนาศักยภาพสมาชิกในครัวเรือน และ 2) ครอบครัวชุมชนสัมพันธ์

แผนงานที่ 5 การพัฒนาแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน จำนวน 1 โครงการ คือ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แผนงานที่ 6 การติดตามและประเมินผล จำนวน 1 โครงการ คือ ติดตามและประเมินผลแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การแก้ไขปัญหาคความยากจน ควรวางยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ในเชิงพื้นที่ (Area Approach) ให้ชัดเจนตามบริบทของท้องถิ่นหรือชุมชน
2. ให้ความสำคัญในการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการติดตามและชี้เป้าครัวเรือนยากจนของจังหวัด
3. กลไกการบริหารทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ร่วมกันผลักดัน ติดตาม สนับสนุนการบูรณาการการดำเนินงานทั้งด้านงบประมาณ แผนงาน โครงการ อย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม
4. ผลักดันให้การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการเป็นวาระแห่งชาติ เป็นงานนโยบายสำคัญของรัฐบาล

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรเสริมพลังให้ครัวเรือนยากจนเกิดความตระหนัก มีแรงที่จะต่อสู้กับความยากจนด้วยตนเอง โดยมีชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ วัสดุอุปกรณ์ และส่งเสริมให้กำลังใจ เมื่อครัวเรือนทำสำเร็จมีการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นแบบอย่างของคนสู้ชีวิต
2. ควรส่งเสริมผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ด้านกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการชุมชน เพื่อให้คนในชุมชน และครัวเรือนยากจนเรียนรู้การพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกัน เป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ความรักความเอื้ออาทรและให้โอกาสซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนที่สุด
3. ควรมีการเสริมสร้างความรู้ด้านวิชาการ ทักษะด้านการส่งเสริมการบริหารจัดการชีวิตครัวเรือนยากจน และทัศนคติที่ดีแก่ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน
4. ผู้บริหารจังหวัดควรให้ความสำคัญในการบูรณาการการทำงาน บูรณาการแผนงาน โครงการ ของหน่วยงาน ภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ภายในจังหวัดในการสนับสนุนการขับเคลื่อนโครงการ ทั้งมิติด้านภารกิจ และมิติด้านพื้นที่ โดยใช้ครัวเรือนยากจนเป้าหมายในการดำเนินงาน
5. มีการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน หรือบันทึกข้อตกลง (MOU) ในการให้ความช่วยเหลือครัวเรือนยากจน รวมทั้งทำข้อตกลงกับครัวเรือนยากจนเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง
6. กลไกการขับเคลื่อนทุกระดับ ผู้บริหาร นักการเมืองท้องถิ่น และระดับชาติต้องร่วมผลักดันและติดตามช่วยประสานความร่วมมือกับทุกหน่วยงาน
7. การติดตาม ประเมินผล การยกระดับรายได้ครัวเรือนยากจนเป้าหมายอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยใช้แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนเป็นเครื่องมือ
8. ให้ครัวเรือนยากจนเป้าหมายประเมินตนเองเมื่อได้ปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนแล้ว และมีการปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลกระทบจากการนำยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนไปใช้ เพื่อพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพครัวเรือนยากจนให้สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองอย่างยั่งยืน
3. ควรศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนและครัวเรือนยากจนเป้าหมาย เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีความสำเร็จอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). แนวทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจน กระทรวงมหาดไทย. (หน้า 1-3). กรุงเทพฯ : สุภชนิพนธ์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2548). ยุทธศาสตร์จัดความยากจน พ.ศ.2548-2551. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.moac.go.th/ccpm/kere/d1.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (2548). หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : เซ็นจูรี.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร (2552). รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทยจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2552. สกลนคร: สมศักดิ์การพิมพ์.